

СВОЈСТВА ЛИЧНОСТИ НАСТАВНИКА МУЗИКЕ

*Бланка Богуновић**

Институт за педагошка истраживања, Београд

Апстракт. У контексту индивидуалне инструменталне наставе, педагошка способност наставника музике и клима коју ствара условљене су својствима његове личности и могу бити пресудне за почетак учења и ток напредовања ученика. Циљ истраживања је опис домена личности наставника музичког инструмента, утврђивање разлика у односу на групу немузичара и одређење места особина личности у структури општих и професионалних својстава наставника. Узорак чини 60 наставника који подучавају различите музичке инструменте у пет основних музичких школа. Метод истраживања је експлоративан и заснован је на употреби петофакторског модела личности и упитника који из њега произлази (NEO PI-R). Резултати показују да су наставници музике значајно отворенији, сарадљивији и савеснији. Дискутована је сагласност са налазима постојећих истраживања и установљене су сличности и разлике које потичу из професионалних и културолошких специфичности. Показано је да постоје разлике у односу на пол, инструмент, радни стаж, степен музичког образовања и активно јавно извођење. Закључујемо да су наставници инструменталне наставе у музичком образовању специфична група у односу на немузичку популацију, као и да постоје разлике између наставника који су оријентисани само на педагошки рад у односу на оне који се, поред тога, и активно баве јавним извођењем. Практични допринос представља могућност селекције наставника према особинама које могу бити повезане са постигнућем ученика.

Кључне речи: наставник музичког инструмента, музичко образовање, петофакторски модел личности, професионална и општа својства.

Природа учења музике јасно упућује на овладавање сложеним когнитивним и емоционалним процесима и психомоторним вештинама инструменталног извођења. Циљеви специјализованог музичког образовања, које подразумева рад са ученицима селектованим у односу на ниво и квалитет музичких способности су комплексни, високо постављени, често временски удаљени и тешко достижни, а резултати су изложени сталној провери стручне публике. Инструментална настава је индивидуална и у том контексту наставник има централну улогу и одлучујући утицај на почетак учења и ток даљег напредовања. О значају које искуство бављења музиком, па стога и контакт са наставником

* E-mail: jubo@yubc.net

инструмента, имају у животу ученика, говори и количина времена коју он уложи у овладавање инструменталним вештинама током више година учења. Ученик проведе између 2.500 и 10.000 сати вежбања до 18. године (Phillips, 1996). Он има бар један час инструмента недељно током десет месеци годишње, редовно вежба од два до три сата дневно и учествује на јавним наступима различитих врста (интерни и јавни часови, реситали, концерти и испити). Ови подаци указују да утицај наставника инструмента на ученика може бити већи него утицај било ког другог наставника у основној школи, а нарочито уколико њихова интеракција траје континуирано током основног и средњег школовања (10 до 12 година).

Правилно планирање и адекватне педагошке стратегије наставника често имају кључни утицај на професионално усмерење и одлуке ученика. Наставник у оквирима специјализованог музичког образовања има више могућности да својим особинама и стилем рада утиче на формирање и развој ученика. У оквирима индивидуалне наставе, где је природа процеса рада, задатака и садржаја таква да постоје услови за развој блиског и присног односа, наставник често постаје лични и професионални модел. Педагошки стил наставника и квалитет односа који он успоставља са ученицима, а на узрасту ниже школе и са родитељима, често је одлучујући за успешност ученика (Богуновић, 2004). Поред образовних, професионалних и социјалних циљева, које наставник треба да оствари, постоје и они који се односе на изграђивање и развој личних капацитета ученика, његово емоционално и естетско сазревање. Простор за реализацију ових задатака обезбеђује клима коју наставник ствара и адекватна комуникација, које могу бити одлучујуће за подстицање или блокирање процеса учења. Резултати великог броја истраживања наставника у школама општег образовања такође указују на то да је педагошка способност наставника најтешње повезана са особеностима његовог карактера и емоцијама (Ђорђевић и Ђорђевић, 1988) и да личност и ставови наставника пресудно утичу на постигнућа ученика. Стога се намеће питање: какав треба да буде наставник који ће реализовати васпитне и образовне циљеве и задатке и на који начин? Покушаји да се одговори на ова питања воде готово увек до истраживања својстава личности наставника и његових професионалних карактеристика.

Истраживања својстава личности наставника релевантних за успешан наставни процес и исходе доживљавају процват током 60-их година прошлог века, ослањајући се на схватања о кључној улози наставника као медијатора образовних циљева. Први значајни налази указују на личне и социјалне особине наставника које су високо повезане са понашањем ученика: топлина, разумевање, пријатељство; одговорност, систематичност; подстицајност и имагинативност (Ryans, 1970). Резултати других студија у области општег образовања указују на екстраверзију као основну карактеристику успешних наставника, посебно оних који подучавају на нижим школским узрастима. Хендли (Handley, 1973) наводи да је емоционална стабилност друга важна карактеристика успешних наставника, а затим сарадљивост, активни друштвени живот, ефикасност и изражена емпатија. Наставници поседују ове особине у вишем степену у односу на популацију као целину, а најбољи наставници значајно више од наставника уопште. Кател (Handley, 1973) такође добија податак да су успешни наставници топлији, експресивнији, кооперативнији и адаптабилнији. Они поседују и високу савесност, одговорност и емоционалну стабилност. Дакле, налази јасно указују на постојање посебног профила личности наставника у школама општег усмерења.

Паралелно са интересовањима у педагошкој психологији појављују се и прва истраживања личности изузетних музичара, а затим и наставника музике (Hotchkiss, 1971). Британски аутор Кемп (Kemp, 1981) је први спровео систематска истраживања личности музичара заснована на Кателовој теорији личности. Поред Кателове теорије, у каснијим истраживањима и Ајзенкове, присутан је и теоријски модел заснован на Јунговом схватању психолошких типова. Паралелно са развојем нових области у општој психологији, најновија истраживања баве се неуробиолошким корелатима личности музичара и појављују се око 1990. године на немачком говорном подручју (Gaser & Schlaug, 2003; Hassler, 2000). Проучавању личности музичара различитих узрастних категорија у нашој средини приступало се такође са различитих теоријских становишта (Богуновић, 2004; Стојановић, 1989). Профил личности наставника музике до сада није био систематски истраживан.

Релевантна истраживања личности музичара, без обзира на полазни теоријски оквир, указују на *значајне разлике у односу на општу популацију* (Bell & Cresswell, 1984; Kemp, 1981, 1996). Она покушавају да одговоре на питање да ли је избор музике као професије условљен по-

стојећим особинама личности или је одређени профил личности последица бављења овом професијом. Према Кемповим налазима, музичари су интровертнији, интелигентнији, сензибилнији и склонији симболичком и креативном мишљењу. Кемп (2000) сматра да се разлике јављају зато што музичари инвестирају много у развој својих способности. Повећани захтеви за ангажманом у оном делу њиховог живота који се односи на бављење музиком чине да музичка активност постаје неодојиви део њиховог селф-концепта. Налази добијени у нашој средини, на узрастима основне и средње музичке школе и факултета, нису доследни и конзистентни. Међутим, ипак постоје назнаке уједначеног профила музичара сличног оном који је установио Кемп, а који укључује дружељубивост, сензитивност и кристализовану интелигенцију. Ови резултати су донекле различити у односу на Кемпове, јер је показано да су наши ученици екстравертнији (Богуновић, 2004). Резултати добијени применом Јунговог модела показују да је репрезентативан пар особина за већину музичара »интуиција–осећајност« (Кемп, 1996; Wubbenhorst, 1994). Изражена преференција ка интуитивном испољавању сугерише присуство отворености искуства, радозналости, имагинативности, а у комбинацији са преференцијом осећајности говори о високом вредновању емотивног живота и рецептивности својих осећања (Петровић, 1997). Музичари се разликују од немужичара и на већем броју неуробиолошких параметара (хормони и неуро трансмитери) што има за последицу разлике у начину и ефикасности процесирања информација, у домену личности, начину понашања, мишљења и осећања, како у свакодневним, тако и у специфичним ситуацијама професионалног извођења (Hassler, 2000).

Највероватније је да постоје особине или темперамент (Кемп, 1981, 1982b) или склопови личности (Wubbenhorst, 1994), који су повезани са избором музике као професије, с тим што се у току бављења музиком одређене црте или типови учвршћују или развијају сходно захтевима професије. Установљене разлике између музичара који свирају различите инструменте и између *наставника и извођача* говоре о томе да и бављење специфичним подручјима музичке активности може да доведе до формирања посебних профила личности. У својим првим радовима, користећи Кателове упитнике личности HSPQ и 16PF, Кемп (1982b) је упоређивао испољеност главних фактора другог реда који репрезентују црте личности у групама композитора, извођача и наставника музике и пронашао да ови последњи, који су више укључени у интерперсоналне односе, показују јасну тенденцију ка екстраверзији, док су ос-

тале групе међусобно сличне. Разматрање установљених разлика наставника музике у односу на музичаре извођаче, Кемп је проширио у својим каснијим радовима (Кемп, 1982с, 1996) и утврдио да је код наставника музике интроверзија нижа, док је значајно виша дружељубивост (А+) и зависност од групе (Q2-). Поред тога, наставници су значајно конзервативнији (Q1-), за разлику од врхунских извођача и композитора за које је карактеристичан радикализам (Q1+). Кемп конзерватизам наставника музике тумачи ситуационо наметнутом адаптацијом на позицију ауторитета, која не укључује неконвенционално и ексцентрично понашање. Конзерватизам се такође може повезати са често опаженом тенденцијом наставника музике да примењују добро познате методе и приступе у учењу, а који су при томе били део њиховог личног музичког образовања. Кемп подвлачи да неки наставници могу имати тешкоће да се прилагоде раду у разреду и да развију осетљивост на потребе и захтеве ученика. Свакако да није једноставно, после много година фокусираности на вежбање у осами и оријентације на личне процесе и извођење, прилагодити се интересовањима и тешкоћама других (Кемп, 2000). Наиме, за завршавање инструменталних студија потребна је једна врста особина, а за успешног наставника инструмента друга.

Резултати о постојању разлика између наставника музике и извођача, добијени Кателовим и Јунговим приступом, нису у потпуном складу на димензији екстраверзија–интроверзија, што се може приписати разликама у мерним инструментима (16PF и MBTI) или културолошким специфичностима. Вубенхорст (Wubbenhorst, 1994) је истраживао разлике између америчких наставника музике и извођача и добио резултате према којима се ове две групе не разликују на димензији екстраверзије. Налази указују да су обе групе интуитивне, при чему су наставници првенствено чулни типови, док извођачи преферирају осећања. Наставници истовремено балансирају између осећања и мишљења. Разлике се најчешће јављају у ставу према »суђењу–опажању«, где се наставници убедљиво појављују као они који преферирају суђење. Кемп је у свом истраживању, користећи MBTI, покушао да понови резултате Вубенхорста. Пронашао је сличности (да су обе групе, наставници и извођачи интровертни) и разлике, које се односе на то да Кемпови испитаници показују тенденцију према типу »осећање–суђење«. Ови наставници су, по његовом мишљењу, »експресивне вође« које воде рачуна о туђим потребама. С друге стране, код Вубенхорстових наставника превладава тип »мишљење–суђење«, што их чини онима који »доносе ло-

гичне одлуке», који су »промишљени, делатни, аналитични и вође које помажу« (Wubbenhorst, 1994). У учионици, ови људи ће доносити већином одлуке на бази логичког мишљења и анализе догађаја.

Значајне разлике између наставника музике који раде у *основној и средњој школи* установио је МекКачен (McCutcheon *et al.*, 1991). Он извештава да су наставници који раде са млађом децом екстравертнији (сагласно Кемповим резултатима на Кателовом 16PF) имају снажније преференције ка чулном опажању, осећањима и суђењу, што значи да су више усмерени на догађања у учионици. Они који раде у средњој школи су интровертни, интуитивни, преферирају мишљење и перцепцију. Овај податак указује на то да су наставници у средњој школи задржали више од својих извођачких музичких квалитета од оних који раде у основној школи. Интересантна студија говори о томе да за успешност наставника музике у основној школи креативност није нужан услов. Креативност није значајно повезана са ефикасношћу, ни са наставним стилем. Али зато су особине као што су ентузијазам, самопоуздање, постојаност и конзистентност у одржавању дисциплине процењене као битне за успешног диригента школског хора (Grant & Drafall, 1991). У нашој средини су проверавани подаци о разликама између наставника основне и средње школе и установљена је, такође, виша екстравертност наставника основне школе (Милановић, 1998).

Кемп се интересовао за специфичне црте личности *успешних наставника музике*. Установио је да су успешнији они који су екстравертнији јер поседују срдачност (A+) и предузимљивост (H+). Они су и конзервативнији (Q1-) и мање сензитивни (I-), што би могло да значи да је наставнички позив примеренији онима који су мање адаптирани на захтеве музичког извођења. Кемпови (1982с) резултати показују да група успешних наставника поседује вишу екстраверзију и савесност. Неки аутори (Hamann *et al.*, 1998) чак сматрају да су личне особине и социјалне вештине наставника (мотивација, самоконтрола, вештине руковођења) важније за иницијални успех у подучавању него музичке вештине (на пример, свирање на клавиру и певање). Међутим, сазнања о одређеним особинама наставника не могу бити основа за тврдњу да ће рад таквог наставника сâм по себи повећати постигнућа ученика. Даља истраживања крећу се у правцу систематског посматрања које има за циљ да одговори на питање повезаности профила личности наставника и постигнућа ученика.

У оквиру нашег истраживања личности наставника музике по први пут је коришћен петофакторски модел личности Косте и МекКрија (Costa & McCrae, 1995). Интересовало нас је да установимо специфичан профил димензија личности наставника музичког инструмента у односу на немужичку популацију и да откријемо начин на који је он повезан са другим релевантним својствима наставника.

Циљеви истраживања. (1) Опис димензија личности наставника музике; (2) утврђивање разлика између наставника музике и групе немужичара и (3) одређење повезаности димензија личности и општих и професионалних својстава наставника.

Варијабле и мерни инструменти. Испитивана својства наставника инструмента сврстана су у три групе варијабли:

- *Опита својства:* пол, инструмент који подучавају, радни стаж.
- *Професионалне карактеристике:* степен музичког образовања, стручно усавршавање, активно наступање у оркестру и соло.
- *Особине личности:* дефинисане су преко постигнућа на инвентару личности (NEO PI-R) аутора Косте и Мек Крија (Costa and McCrae, 1995). Он испитује пет широких домена личности од којих сваки садржи шест специфичних црта (субскала). Скале инвентара личности NEO PI-R и њихови основни домени мерења су: *неуротицизам* (анксиозност, гневни хостилитет, депресија, узнемирујућа самоусредсређеност, импулсивност, преосетљивост), *екстраверзија* (топлина, дружељубивост, асертивност, активитет, потрага за узбуђењем, позитивне емоције), *отвореност* (фантазија, естетика, осећања, акција, идеје, вредности), *сарадљивост* (поверење, искреност, алтруизам, попустљивост, скромност, блага нарав) и *савесност* (компетенција, ред, дужност, постигнуће, самодисциплина, промишљеност).

Метријске карактеристике инвентара проверене су на нашој популацији и изузетно су добре на свим скалама намењеним мерењу главних димензија модела личности (Кнежевић и сар., 1997). Упитник садржи 240 тврдњи, за сваку субскалу по осам питања, односно по 48 питања за сваки од пет домена. Вредности укупног скорa за сваку димензију крећу се од 5 до 240. Подаци о општим и професионалним карактеристикама наставника, који се односе на период од шест година, прикупљени су упитником који је формулисан за потребе истраживања.

Узорак. Узорак чини 60 наставника (45 жена и 15 мушкараца) који свирају и подучавају различите инструменте (клавир, гудачке и дувачке

инструменте и хармонику). Истраживањем су обухваћени наставници четири основне музичке школе у Београду («Јосип Славенски», «Мокрањац», «Др Војислав Вучковић», «Коста Манојловић») и школе из Шапца («Михајло Вукдраговић»). Радни стаж наставника креће се од 1 до 33 године. Узорак немузичара, репрезентанта опште популације, чини пригодни узорак брачних парова (податке прикупили Кнежевић и Опачић, 2002), узраста од 30 до 50 година (N=149).

Поступак истраживања и обрада података. Истраживање представља део ширег пројекта и обављено је током 2002–2004. године. Наставници су попуњавали упитник и инвентар личности и предавали их стручном сараднику–психологу. Обрада података обухватила је следеће статистичке поступке: дистрибуција фреквенција, хистограм, Колмогоров-Смирнов тест, дескрипција, једносмерна анализа варијансе, χ^2 тест, Пирсонов коефицијент корелације и дискриминативна каноничка анализа. За статистичку обраду коришћен је програмски пакет за обраду података на рачунару, SPSS for Windows, ver. 10.0 и Statistica.

Резултати и интерпретација

Опис димензија личности наставника музике

Хистограми дистрибуције фреквенција основних пет димензија личности не одступају значајно од нормалне расподеле и говоре о доброј дискриминативности мера. Средње вредности резултата на отворености, сарадљивости и савесности су незнатно померене удесно (табела 1).

Табела 1: Дескрипција димензија личности наставника музике (NEO PI-R)

Димензије личности	M	SD	Min	Max	N
Неуротицизам	135.87	26.05	62	191	60
Екстраверзија	153.85	17.73	121	196	60
Отвореност	177.93	16.73	128	205	60
Сарадљивост	168.72	16.75	128	202	60
Савесност	178.53	17.59	142	210	60

N=60

Дискриминативном каноничком анализом ($\chi^2=60.03$; $df=5$; $p<0.01$) чија каноничка корелација износи 0.50, издвојена је једна дискриминативна функција. У оквиру матричне структуре дискриминативне функције значајан степен засићења имају *отвореност* (0.63) и *савесност* (0.47) и

нешто слабије *сарадљивост* (0.34). То значи да је базично одређење димензија личности наставника музике у нашем узорку садржано у емоционалној и вредносној отворености ка новим и естетским искуствима, с једне стране, и спремношћу да се савесним и преданим радом и самодисциплином створе могућности да се таква искуства уграде у уметничку креацију, с друге стране. Особе са високим скоровима на »отворености« и »савесности« имају висок ниво аспирације, обично су академски успешни и већином су креативни у решавању проблема (Ђурић-Јочић и сар., 2004).

Међусобне корелације димензија личности на нашем узорку наставника музике говоре да су они који су емоционално осетљивији истовремено и мање савесни ($r=-0.41$; $p<0.01$) вероватно зато што је велика количина њихове енергије усмерена на каналисање сопствених емоционалних процеса и стога нису у могућности да је значајније усмере на когнитивне процесе планирања, организације и извршавања задатака. Они који су савесни истовремено су екстравертни ($r=0.43$; $p<0.01$) и отворени ($r=0.41$; $p<0.01$) и сарадљиви ($r=0.29$; $p<0.05$). Налази указују на могуће постојање две подгрупе наставника у овом узорку. Једна, која је окренута себи и својим унутрашњим процесима и друга, која је активна, асертивна, окренута другим људима и искуствима, постигнућу и истрајном раду. Овакво тумачење подржано је резултатима кластер анализе која указује на постојање три групе наставника у односу на професионална и педагошка својства наставника – на оне који су базично оријентисани *ка развоју своје каријере*, оне који имају снажну оријентацију *ка педагошком раду и неутралне* – они који се не истичу ни у једном од два подручја (Богуновић, 2005).

Разлике између наставника музике и немузичара

Резултати провере значајних разлика (дискриминативна каноничка анализа) између групе музичара и немузичара (узорак опште популације) говоре о томе да наставници музике имају значајно више скорове на димензијама *отвореност*, *сарадљивост* и *савесност* (табела 2). Музичари су, дакле, отворенији за нова искуства, идеје и вредности, емоционалнији су и имају израженију склоност ка естетским доживљајима и фантазији. Налази других аутора указују на значајну повезаност овог домена са мерама дивергентног мишљења и креативности (McCrae, 1987), што посредно указује на стваралачке капацитете наставника музике. У домену сарадљивости, односно интерперсоналних тенденција, настав-

ници музике су окренути »према људима« (Ђурић-Јочић и сар., 2004), поверљивији су и искренији, спремнији да помогну другима и да за њих имају разумевање. Значајно виши скорови наставника музике на димензији »савесности« потврђују присуство особина неопходних за бављење професијом која захтева дугогодишње школовање, истрајно вежбање и посвећеност ради овладавања музичким инструментом и вештинама јавног извођења. Те особине су: добра организованост, истрајност и усмереност ка циљу, тежња ка компетентности и постигнућу, склоност реду, осећај дужности, самодисциплина и промишљеност. Виша савесност делом укључује и спремност особе да се у понашању руководи усвојеним моралним нормама и повезана је са образовним и професионалним успехом (Ђурић-Јочић и сар., 2004). Можемо закључити да је склоп особина личности који разликује наставнике музике од немузичара, управо онај који је потребан за бављење музиком, посебно у домену педагошког рада, без обзира да ли су стечене дугогодишњим бављењем музиком или су постојале као предиспозиције.

Табела 2: Значајност разлика између наставника музике и немузичара у односу на димензије личности (NEO PI-R)

Димензије личности		М	SD	F	р
Неуротичност	Музичари	135.87	26.04	0.07	0.80
	Немузичари	136.74	20.51		
	Укупно	136.49	22.18		
Екстраверзија	Музичари	153.85	17.73	0.06	0.81
	Немузичари	154.47	16.51		
	Укупно	154.29	16.83		
Отвореност	Музичари	177.93	16.73	27.93	0.00
	Немузичари	162.78	19.49		
	Укупно	167.13	19.92		
Сарадљивост	Музичари	168.72	16,75	8.20	0.00
	Немузичари	162.09	14.42		
	Укупно	163.99	15.38		
Савесност	Музичари	178.53	17.58	15.65	0.00
	Немузичари	168.04	17.25		
	Укупно	171.05	17.24		

N_1 (музичари) = 60

N_2 (немузичари) = 149

df = 207

Наши резултати су сагласни са постојећим налазима других аутора у делу у коме указују да су музичари сензибилнији, склонији фантазији и естетским доживљајима од опште популације (Кемп, 1981, 1982b,

1996; Wubbenhorst, 1994). Значајно виша израженост свих црта личности у оквиру димензије *отвореност* говори о преференцијама ка интуитивном испољавању, високом вредновању емотивног живота и отворености за нова искуства. Налази који говоре у прилог оваквом тумачењу показују да већина варијабли личности које су повезане са креативношћу мере аспекте отворености за искуство (McCrae, 1987). На нашем узорку нису се појавиле значајне разлике у прилог више *интроверзије* музичара, на коју упућују налази других аутора, посебно на узорку извођача (Кемп, 1982). Такође није установљена значајно виша *екстраверзија* наставника музике (Кемп, 1982). Међутим, унутар домена екстраверзије, појавила се значајна разлика на црти »дружељубивост« која је виша код немузичара и индиректно указује на интроверзију наставника музике. Међутим, не смемо изгубити из вида да је наш узорак у извесној мери хетероген у односу на професионалну оријентацију наставника, што можда замагљује разлике између наставника и наставника–извођача.

Занимљиву новину у односу на претходне налазе представља податак о значајно израженијој *савесности* наставника музике у односу на групу немузичара. Она се у досадашњим налазима појављивала само као карактеристика групе успешних наставника (Кемп, 1982с). Овај резултат је потпуно разумљив с обзиром на то да савесност подразумева висок професионализам, самодисциплину, поштовање дужности и добру организацију и да се ради о особинама неопходним за истрајност у стицању компетенција за бављење музиком и постизању високих академских и извођачких резултата. Дакле, можемо закључити да се она развија као последица захтева занимања, односно деловањем спољашњих чинилаца.

Димензија *сарадљивост* није се појавила у Кемповим налазима као особина музичара извођача или наставника у односу на општу популацију, мада јесте у истраживањима других аутора који наглашавају да социјалне особине могу бити важније од музичких знања за успешност у подучавању (Hamann *et al.*, 1998). Особина »сарадљивост« чешће се помиње као карактеристика успешних наставника општег образовања (Handley, 1973; Ryans, 1970). Овакав налаз на нашем узорку наставника музике може представљати и последицу културолошких разлика између музичара.

Повезаност димензија личности и општих
и професионалних својстава наставника

Провера значајности разлика према *полу* наставника музичког инструмента показала је да наставнице инструмента имају значајно више постигнуће на димензијама *сарадљивост* ($F=16.08$; $df=58$; $p<0.00$) и *савесност* ($F=6.07$; $df=58$; $p<0.02$). Дакле, оне су алтруистичне, емпатичне, имају потребу да помогну другим људима, спремне су да уложе труд за добробит и постигнуће ученика и да се при томе осећају компетентно и успешно. Сарадљивост наставница уочена је и у истраживањима опште наставничке популације. Она указују на то да је успешан наставник жена која је флуентна и активна, топла, социјабилна и весела и која поред тога поседује извесну напетост (*tenseness*) у личности која је чини иницијатором активитета у учионици и осетљивом на дечије потребе (Hendley, 1973).

Значајне разлике појављују се између наставника *клавира* и *гудачких инструмената* (остали нису укључени у анализу због малог броја). Наставници клавира имају значајно више скорове на *неуротицизму* ($F=5.73$; $df=43$; $p<0.05$) и *сарадљивости* ($F=4.71$; $df=43$; $p<0.05$). Овај податак говори о емоционалној осетљивости, повећаној спремности за интеракцију, поверљивости, благој нарави, искрености и предусретљивости. Могуће је, да су разлике међу инструменталистима замагљене полним разликама, с обзиром на израженију сарадљивост наставница. Наиме, значајан део групе клавириста чине жене (88.9%), док је, с друге стране, у групи наставника гудача број жена и мушкараца приближно исти (52.8% мушкараца и 47.2% жена).

Дужина *радног стажа* је значајно повезана само са *савесношћу* ($r=0.26$; $p<0.05$), што говори о порасту одговорности према себи и другима са повећањем старосне и личне зрелости. Искуство доноси компетентност, промишљеност, самодисциплину и свест о важности наставничког доприноса музичком и професионалном развоју талентованих ученика. Овакав резултат може се тумачити и специфичностима професије наставника музичког инструмента. Наиме, са повећањем педагошког искуства долази до раста компетентности, резултата рада и статусног положаја. О томе говоре и резултати релевантног истраживања Мантуржевске (Manturzewska, 1995) која је испитивала развој каријера успешних музичких педагога и установила да »златно доба« ове професије почиње после 40. године живота, с тим што се око 55. године еминентни наставници инструмента концентришу на развој најталентованијих ученика.

Налази који се односе на *професионалне карактеристике* наставника музичког инструмента указују на занимљиве, мада не бројне, ко-

релације са димензијама личности. Разматрајући групе наставника који *активно наступају соло* или у оквиру *оркестра/камерног ансамбла*, добили смо податак који је у складу са постојећим налазима о разликама између група наставника који су превасходно посвећени педагошком или извођачком делу позива. Наставници који наступају соло значајно су мање *сарадљиви* ($F=6.41$; $df=59$; $p<0.01$), а они који не наступају у оркестру су *савеснији* ($F=5.50$; $df=59$; $p<0.02$). Дакле, наставници који су истовремено и активни соло извођачи су егоцентрични, обузети сопственим процесима и такмичарски настројени, што је и разумљиво с обзиром на природу професије. Наставници који активно свирају у мањим или већим оркестрима не показују висок степен савесности.

Степен образовања наставника значајно је повезан са *интроверзијом* ($r=0.35$; $p<0.05$), што значи да су они наставници који имају високо образовање (магистратура, специјализација), а има их око 25% у узорку, превасходно окренути себи и својим стваралачким процесима. Та чињеница, међутим, не подразумева високу педагошку компетентност (Богуновић, 2004), као ни значајну успешност у активном извођењу (нема значајне повезаности са активним извођењем). Ово је једини податак који је у складу са Кемповим налазима о интроверзији музичара, односно извођача (Кемп, 1996; 2000). *Стручно усавршавање*, односно присуство наставника музике семинарима и мајсторским курсевима у периоду од шест година, није значајно повезано са димензијама личности. То значи да су нека друга својства одлучујућа за одлуку наставника о континуираном учењу и напредовању.

Занимљив и неочекиван је податак да димензија *отвореност*, која је један од предуслова за креативне активности, није повезана са активним извођењем. Намеће се закључак да је отвореност за нова искуства, идеје и вредности, пре свега карактеристична за музичаре као групу и да је везана за самоактуализацију и естетске вредносне оријентације којима музичари превасходно теже (Богуновић, 1995). Отвореност, међутим није повезана са професионалном успешношћу наставника, како у домену активног извођења тако и педагошког рада. Можемо рећи да својства личности наставника нису кључна за професионалну каријеру наставника инструмента. Овај податак је донекле неочекиван и захтева даља истраживања. Треба имати у виду да су димензије личности само један део склопа релевантних психолошких својстава музичара, поред способности и мотивације, који је одлучујући за успешност у учењу, али и професионалном бављењу музиком. Поред тога, јасно је и да шири, друштвени и социјалноекономски, као и струковни контекст,

такође доприносе току педагошке и професионалне каријере наставника музике.

Дискусија и закључак

Налази истраживања указују јасно на чињеницу да се наставници музичког инструмента према особинама личности значајно разликују од опште популације. Они су *отворенији*, *сарадљивији* и *савеснији*. Ова својства одражавају склоп креативних, интерактивних и мотивационих аспеката личности наставника музике који су потребни за бављење музиком у образовном контексту.

Наши резултати у домену *отворености* сагласни су са налазима других аутора. Музичари су отворени за нова искуства, естетске доживљаје, интуитивни су и сензибилни, што представља део њиховог капацитета за креативне активности. Међутим, на нашем узорку наставника музике није се појавила значајно виша *интроверзија*, која је према Кемповим налазима (Кемп, 1981), карактеристична за музичаре, посебно извођаче. Појавила се само у групи врло високо музички образованих, који при томе нису нужно у групи активних извођача. Интроверзија наставника се одражава посредно, преко значајно више дружељубивости немузичара. С друге стране, није се појавила ни виша *екстраверзија*, која је према налазима других аутора карактеристична за наставнике музике, али и за наставнике у општем образовању. Будући да су професионалне оријентације наставника у нашем узорку хетерогене, могуће је да су замагљене разлике између групе немузичара и наставника.

Оно што представља нов резултат у односу на досадашње је значајно виша *савесност* групе наставника музике у односу на немузичку популацију. Према досадашњим налазима, повишена савесност је карактеристика само групе успешних наставника музике. У бављењу музиком, ниво аспирације је готово увек високо постављен и тежња ка прогресивно вишим нивоима компетенције је стално присутна. Савесност је особина која је подложна учењу и неопходна да би се одржала самодисциплина, испуниле обавезе и постигао успех. Виша савесност свих наставника у нашем узорку (не само успешних као код Кемпа), може се тумачити тежњом ка високим постигнућима и вишом конкурентношћу музичара у односу на оне који се не баве музиком као професијом. Сматрамо да се значајно виша *сарадљивост* наставника у нашем узорку може тумачити у склопу општих карактеристика наставничке професије, с обзиром на то да се социјални капацитет и комуникативне

способности успешних наставника у општем образовању појављују као особине релевантне за постигнућа ученика.

Када говоримо о интегрисаности својстава личности наставника у њихов општи и професионални профил, резултати нашег истраживања показују да су: (1) наставнице музичких инструмената савесније и сарадљивије, (2) наставници клавира емоционално осетљивији и сарадљивији и (3) да лична зрелост и искуство доприносе порасту савесности и одговорности за професионални и лични развој ученика. Налази указују на могуће постојање две подгрупе наставника у овом узорку у погледу димензија личности. Једна група, која се активно бави и извођењем, окренута је себи и својим унутрашњим процесима и друга, оријентисана на педагошки рад, која је активна, асертивна, окренута другим људима и искуствима, постигнућу и истрајном раду. Међутим, обимнија повезаност својстава личности и професионалних оријентација није утврђена. Сматрамо да ови налази представљају почетак истраживања личности наставника музике у нашој средини и да би наредна истраживања, која би захватила и друга релевантна психолошка својства наставника, могла дати обухватнији теоријски допринос истраживањима личности музичара. С друге стране, објективни налази би омогућили дефинисање оптималног профила личности наставника, што би било значајно за селекцију музичара за рад у школама и тако допринело унапређењу једног од важних домена образовне праксе.

Сматрамо да налази нашег истраживања дају могућност за одговор на питање о диспозицији или стицању особина личности наставника. Резултати потврђују став о постојању одређених аспеката личности који су предуслов за бављење музиком, али и дају основу за разматрање могуће повезаности професионалног бављења музиком са формирањем одређених димензија личности, посебно у домену социјалних карактеристика. Мишљења смо да даља истраживања треба усмерити у правцу установљавања структуре повезаности личности и других релевантних својстава наставника са успешношћу ученика.

Напомена. Чланак представља резултат рада на пројекту »Образовање за друштво знања«, број 149001 (2006-2010), чију реализацију финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

Коришћена литература

Bell, C.R. & A. Cresswell (1984): Personality differences among musical instrumentalists, *Psychology of Music*, Vol. 12, No. 2, 83-93.

- Bogunović, B. (2004): *Socijalnopsihološki činioci muzičke uspešnosti* (doktorska disertacija). Beograd: Filozofski fakultet.
- Bogunović, B. (2005): Neke karakteristike nastavnika instrumenta u muzičkoj školi, *Zbornik 11. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača*.
- Costa, P.T. & R.R. McCrae (1995): Domains and facets: hierarchical personality assesment using the revised NEO personality inventory, *Journal of Personality Assesment*, Vol. 64, No. 1, 21–50.
- Đorđević, B. i J. Đorđević (1988): *Učenici o svojstvima nastavnika*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja i Prosveta.
- Đurić-Jočić, D., T. Džamonja-Ignjatović i G. Knežević (2004): *NEO PI-R: primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Gaser, C. & G. Schlaug (2003): *Structural brain differences between musicians and non-musicians*. Hanover: Proceedings of the 5th Triennial ESCOM Conference.
- Grant, J.W. & L.E. Drafall (1991): Teacher effectiveness research: a review and comparison, *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, No. 108, 31–48.
- Hamann, D.L., N. Lineburgh & S. Paul (1998): Teaching effectiveness and social skill development, *Journal of Research in Music Education*, Vol. 46, No. 1, 87–101.
- Handley, D.G. (1973): *Personality, learning and teaching*. London and Boston: Routledge and Kegan Paul.
- Hassler, M. (2000): Die Musikpersönlichkeit aus neurobiologischer Sicht, *Musikpsychologie* (Jahrbuch der Deutschen Gesellschaft für Musikpsychologie), 15, 9–18.
- Hotchkiss, S.M. (1971): An investigation of relationships between personality characteristics and success in instrumental study, *Journal of Research in Music Education*, Vol. 19, 307–313.
- Kemp, A. (1981): The personality structure of the musician: identifying a profile of traits for the performer, *Psychology of Music*, Vol. 9, No. 1, 3–14.
- Kemp, A. (1982a): The personality structure of the musician: the significance of the sex differences, *Psychology of Music*, Vol. 10, No. 1, 48–58.
- Kemp, A. (1982b): The personality structure of the musician: incorporating group profiles into a comprehensive model, *Psychology of Music*, Vol. 10, No. 2, 3–6.
- Kemp, A. (1982c): Personality traits of successful music teachers (special issue), *Psychology of Music*, 72–75.
- Kemp, E. (1996): *The musical temperament: psychology and personality of musicians*. New York: Oxford University Press.
- Kemp, A.E. (2000): Neuere Forschungen zur Musikerpersönlichkeit. *Musikpsychologie* (Jahrbuch der Deutschen Gesellschaft für Musikpsychologie), 15, 9–18.
- Knežević, G., B. Radović i G. Opačić (1997): Evaluacija »big five« modela ličnosti kroz analizu inventara ličnosti NEO PI-R, *Psihologija*, 1–2, 7–40.
- Manturzevska, M. (1995): Unterschiedliche Verläufe musikalischer Werdegänge im Licht biographischer Interviews mit zeitgenössischen polnischen Musikern. In: Gembris, H., Kraemer, R.-D. & Maas, G. (Hg.): *Musikpädagogische Forschungsberichte 1994*. Augsburg: Wißner, 23–39.
- McCrae, R.R. (1987): Creativity, divergent thinking and openness to experience, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 52, 1258–1265.
- McCutcheon, J.W., C.P. Schmidt & S.H. Bolden (1991): Relationships among selected variables, academic achievement and student teaching behavior, *Journal of Research and Development in Education*, Vol. 24, 38–44.
- Milanović, J. (1998): *Razlike učitelja i nastavnika na Majer-Brigs indikatoru tipova (MBTI)* (diplomski rad). Beograd: Filozofski fakultet.
- Petrović, P. (1997): *Tipološke karakteristike učenika muzičke škole* (diplomski rad). Beograd: Filozofski fakultet.

- Phillips, L. (1996): *What do children learn from piano lessons? An examination of a significant socialization factor*. Presented on Meeting of Society for Research in Psychology of Music and Music Education.
- Ryans, D.G. (1970): *Characteristics of teachers*. Washington, D.C.: American Council on Education.
- Stojanović, O. (1989): Dimenzije ličnosti i postignuće učenika muzičkih škola, *Psihologija*, br. 4, 82–90.
- Wubbenhorst, T.M. (1994): Personality characteristics of music educators and performers, *Psychology of Music*, Vol. 22, 63–74.

Примљено 06.03.2006; прихваћено за штампу 06.04.2006.

Blanka Bogunović
PERSONALITY TRAITS OF A MUSIC TEACHER
Abstract

In the context of individual musical instrument teaching, pedagogical abilities of a music teacher and the atmosphere he creates, result from his personality traits and can be of crucial importance for the initial and further progress of his students. The paper seeks to: describe the personality of a music instrument teacher, determine the differences in comparison to a group of non-musicians, and determine the position of personal characteristics in the structure of general and professional teacher profile. The sample comprised 60 individuals, teaching various musical instruments in five primary music schools. The research method is explorative and based on the use of the five-factor personality model (NEO PI-R was administered). The findings show that music teachers display a higher level of: openness, agreeableness and conscientiousness. The degree of congruence with the findings of other research is discussed and certain similarities were found, as well as differences stemming from professional and cultural specificities. Differences are proved to exist in relation to gender, musical instrument, working experience, degree of musical education and active public performance. Compared to non-musical population, it is confirmed that teachers of instrument in musical education represent a distinctive group. There are also differences between teachers who are oriented to pedagogic work only and those who, in addition, actively perform in public. Selection of teachers, according to characteristics which may be connected to students' accomplishment, is a practical implication relevant for the music education.

Key words: a musical instrument teacher, musical education, five-factor personality model, professional and general traits.

Бланка Богунович
ЛИЧНОСТНЫЕ СВОЙСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ МУЗЫКИ
Резюме

В контексте индивидуального инструментального обучения, педагогическая способность преподавателя музыки и создаваемый им климат на занятиях обусловлены свойствами его личности и как таковые могут иметь решающее значение для начала обучения и для последующей динамики продвижения учащегося. Цель настоящего исследования – описать личностные свойства препода-

вателя игры на музыкальном инструменте, выявить характеристики, отличающие его от преподавателей других (немузыкальных) дисциплин и определить место свойств личности в структуре общих и профессиональных свойств преподавателя. Корпус испытуемых составили 60 преподавателей игры на разных музыкальных инструментах в пяти начальных музыкальных училищах. Использовался эксплоративный метод исследования, основывающийся на применении пятифакторной модели личности, а также вытекающего из нее вопросника (NEO PI-R). Результаты исследования показывают, что преподавателям музыки свойственна более высокая степень открытости, кооперативности и добросовестности, чем преподавателям других дисциплин. Сопоставительный анализ наших и результатов других исследователей склоняет нас к выводу о наличии сходств и различий, обусловленных профессиональными и культурологическими особенностями. Выявлены различия, обусловленные полом преподавателей, их инструментом, трудовым стажем, степенью музыкального образования и публичными выступлениями. Основной вывод такой: во-первых, преподаватели инструментальной музыки, работающие в музыкальных школах, составляют специфическую группу по отношению к немusicalной популяции; во-вторых, существуют различия между преподавателями, которые занимаются только педагогической деятельностью и их коллегами, имеющими опыт публичных выступлений. Данное исследование может найти практическое применение при отборе преподавателей по критерию тех свойств, которые могут быть непосредственно связаны с достижениями учащихся.

Ключевые слова: преподаватель игры на музыкальном инструменте, музыкальное образование, пятифакторная модель личности, профессиональные и общие свойства.